

Musik och gudstjänst.

Kanske förefaller ämnets formulering en och annan något egendomlig. Man undrar på sammanställningen. Man är kanske färdig att fråga: vad är det han egentligen tänker tala om? Ja: framställningen skall ju söka besvara frågan.

Musik och gudstjänst, stå de två i förhållande av motsats till eller samband med varandra? Naturligtvis samband, äro vi kanske lite var färdiga att säga. Men det finns nog också de, som äro färdiga till invändning häremot.

Visserligen finnes väl knappast någon människa med kristen åskådning, för att icke säga med någon religiös tro, som menar att den art av musik, som kallas sång, icke skulle ha någon plats vid gudstjänsten. Men den strängare riktningen inom den reformerta kyrkan vill knappast veta av någon annan musik i gudstjänsten än just den nämnda, och då blott såsom församlingens sång, möjligen på enklaste sätt ledd eller beledsagad av orgeln. Kyrkomusik i vidsträcktare mening, lika väl som kyrkoprydnader, har för denna riktning intet stöd i skriften och är därför av ondo. Ty icke blott allt som strider mot skriften förkastas av den strängare reformerta riktningen, utan också allt som icke uttryckligen står i skriften.

Om detta är den yttersta flygeln åt ena hållet, så finnes åt andra hållet en riktning, för vilken snart sagt all slags musik kan få rum i gudstjänsten, utom möjligen den rena dansmusiken. Dock i en del visor av lättare gods har även denna nog kunnat komma in på en bakväg, lika väl som den rena konsertmusiken.

Vi möta således en brokig blandning av uppfattningar av förhållan-

det mellan musik och gudstjänst. Var går den rätta vägen?

Författaren dristar sig icke att vare sig uttömmande ingå på frågan eller slutgiltigt besvara den. Där må ju också inom vissa gränser lämnas fritt rum för olika syn på saken. Det bästa är det godas fiende, heter det ju; och mångfald kan finnas i enheten lika väl som enhet i mångfalden.

Men jag vill försöka giva en del antydningar om var vägen går, enligt min — och jag tror mig nästan våga säga: enligt evangelisk-luthersk — syn på saken.

Och då skulle jag först vilja med en viss skärpa framhäva ett verkligt rådande visst motsatsförhållande mellan de två: musik och gudstjänst.

Och jag skulle vilja uttrycka det först så: *musik är icke gudstjänst*.

Det tycks ju måhända vara tämligen överflödigt att komma med den utsagan. Men det finns verkligen människor, för vilka musik är snart sagt den enda gudstjänst de känna, och för vilka snart sagt all musik, all vacker musik åtminstone, är stämning och lyftning, alltså: gudstjänst eller något ditåt. Erkännas må ju villigt, att musiken som sådan är en stor Guds gåva och att således musiken i allmänhet vittnar om givaren, kan tillhöra vad Mästaren själv kallar »Fadrens dragning» och verka förädlande. Men märkas böra ju här två nog så viktiga saker: den ena, att det verkligen finnes musik som icke blott skildrar och tolkar det demoniska, utan som rent av *tjänar* det demoniska och drager icke uppåt utan nedåt, sådan musik som sätter i rörelse det sämsta och lägsta i människan och lösgör vilda och otyglade drifter i människohjärtan. Den andra, att stämning och

lyftning icke utan vidare är det samma som gudstjänst, om än goda stämningar höra med till sådan och skola framkallas därav.

Gudstjänst är något annat än stämningar. Gudstjänst är tillbedjan av Gud i ande och sanning. I vidsträckt mening taget är gudstjänst detsamma som ett liv, buret av en sådan tillbedjan. I inskränkt bemärkelse — den i vilken vi vanligen taga ordet — är gudstjänsten församlingens möte med Gud, den är, såsom någon har uttryckt saken, »församlingens firande utövning av sitt gemensamhetsliv i Gud». Och för den enskilde blir den särskilt mottagandet av Guds nåd genom hans nåds ord och omsättandet av denna nåd i viljan att leva ett liv i Guds kärlek och i denna kärleks tjänst, i tillbedjan och tacksägelse.

Och härtill kan förvisso musiken — jag tänker då närmast på musiken vid gudstjänsten — vara ett hjälpmiddel.

Men — jag skulle vilja fortsätta så: *gudstjänst är icke musik*.

Liksom musik icke utan vidare är gudstjänst, så är icke heller gudstjänst utan vidare musik. Till och med om det vore alltigenom andlig musik, sådan musik som passar för gudstjänsten, så bleve det likväl icke någon gudstjänst, åtminstone icke utan vidare.

Även detta kan måhända synas överflödigt att påpeka. Men det torde likväl behöva sägas. Gudstjänsten i den speciella betydelsen av församlingsgudstjänst innefattar ju de två momenten, som man plägar kalla det *sakramental*a och det *sakrificiella*, det förra där Gud är givande och församlingen mottagande, det senare där församlingen är givande och Gud mottagande. Det blir således också: Gud talar, församlingen svarar, och församlingen talar, Gud svarar. Båda

dessa moment måste förekomma vid en gudstjänst. Och alltså: församlingen måste i gudstjänsten vara icke blott mottagande, den måste också vara *aktiv*, både i talande och svarande.

Man kan verkligen tänka sig en gudstjänst — och icke blott tänka sig, ty den formen har förekommit och förekommer, man kan anordna en gudstjänst med bara musik, d. v. s. sång. Men det måste då vara också församlingssång, eller åtminstone sång av dem som representera församlingen, liturg och kör, i tal och svar. När liturgen representerar Herren inför församlingen, så svarar kören eller församlingen i sin helhet; när liturgen representerar församlingen inför Herren, så kan kören eller församlingen i sin helhet falla in, fortsättande, förstärkande, alltså med stegringsverkan.

Vi förstå således, att blotta åhörandet av andlig musik, vore det än den mest både helgade och storartade, det kan aldrig bli gudstjänst i egentlig mening, det är och blir konsert; det kan bli uppbyggelse, och stor sådan, men det skall icke sammanblandas med gudstjänst. Jag gör ju, i enlighet med vad som nyss gjorts gällande, ett undantag för det åhörande, där kören eller liturgen *representerar* församlingen, talar eller svarar å församlingens vägnar. Detta har ju i långliga tider fått gälla såsom gudstjänst och får ju allmänt merendels gälla såsom sådan inom den katolska kyrkan. Och det vore nog orätt fränkänna allt detta karaktären av gudstjänst, ehuru det *aldrig kan bli det normala*, när församlingen är utesluten från hörbart deltagande i gudstjänsten. Kunde det icke, trots detta, få kallas gudstjänst, så skulle i en stor del av kristenheten knappast firats någon församlingsgudstjänst på många hundra, för att ej

säga bortåt tusen år, åtminstone icke i kyrkorna i mässan. Och en del av mässan åtminstone, det som där är av allmänt kristligt innehåll, måste väl dock få kallas gudstjänst.

Man har också i vårt land på sista åren i kyrkorna här och var anordnat något som man kallar *musikgudstjänster*. De bestå — åtminstone som de utföras i t. ex. Engelbrektskyrkan i Stockholm — av dels någon orgelmusik, dels några motetter i äkta kyrkostil, något oratorium eller liknande eller del därav (bl. a. har där uppförts Schütz: Jesu sju ord på korset, bland det värdefullaste inom den ifrågavarande stilen, en föregångare till oratorierna), dels slutligen någon församlingspsalm samt avslutning med altartjänst och psalm.

Det är alltså en sammansättning av musik och gudstjänst.

Det är en sammansättning av ren konstmusik — andlig sådan av bästa slag — med ett stycke ren gudstjänst. Har man nu rätt att kalla det hela för gudstjänst, med tillägg musikgudstjänst?

Jag skulle vilja svara på sätt och vis både ja och nej. *Ja*, ty också konstmusiken kan ha sin berättigade plats i gudstjänsten; och vid tillfället i fråga utmynnar dock det hela i tal och svar mellan Gud och församlingen. Guds ord kan ju sägas talas också — i toner — och mottagas av församlingen. *Nej*, ty det ena och det andra är ej sammanfogat i organisk enhet; musiken står där liksom för sig och avslutningen med församlingssång och altartjänst för sig. Och: musiken dominerar ju på bekostnad av det andra. Vid gudstjänst skall musiken bara tjäna, intagande en underordnad ställning, organiskt inlemmad i gudstjänstens tankegång. Gudstjänst i strängare, i liturgisk mening blir det väl alltså icke. Vill man utsträcka benäm-

ningen gudstjänst utöver den egentliga, så ligger ju den s. k. musikgudstjänsten mycket nära den överskridna gränsen, det må gärna medgivas. Och det är icke saken utan bara namnet, som betänkligheten gäller. En kyrkomusikstund, eller vad man vill kalla den, som avslutas med aftonbön, med altartjänst och församlingssång, det är förvisso något att sätta värde på. »Die Motette», den bekanta lördagsmotettstunden av Thomanerna i Thomas-kyrkan i Leipzig åtföljes också av en kort bön, fastän inte många pläga stanna över den(!), men musikstunden kallas »die Motette» och icke »Gottesdienst».

Vad som emellertid torde kräva en avgjord protest, det är det här och var alltså förekommande tilltaget att med benämningen »vesper» hedra en aftonunderhållning i kyrkan, sammansatt t. ex. av ett par orgelnummer, kanske rena konsertbravurnummer i den allt annat än gudstjänstliga stilen, ett par solosånger, religiösa eller icke, ett par fiol- eller violoncellnummer, ett föredrag, kristligt eller mera allmänmänskligt och ett stycke altartjänst med liturgisk sång i början eller i slutet eller båda delarna; ett par körsånger äro kanske också inflickade någonstades, i bästa fall religiösa sådana, eljest kanske »Över skogen, över sjön» eller någon annan vacker romansartad kär bekant.

En aftonunderhållning i god ande med religiös anstrykning eller än hellre med avgjord kristlig tendens kan ju visst — särskilt i brist på annan lämplig lokal — hållas i en kyrka. Men kalla det bara inte för vesper: det är ett slag i ansiktet mot all både tradition och tankegång inom den kristna kyrkan, mot kristen sed och kristen uppfattning. *Vespern är en gudstjänst*, och till på köpet en gudstjänst med sedan gam-

malt *ganska strängt utmejslad liturgisk ordning*. Den vill vara något helt annat än en aftonunderhållning. Den vill visst vara tilldragande, men den vill vara också den, och särskilt den, ett möte med Gud, i andakt och tillbedjan.

I detta sammanhang är det kanske skäl att beröra också en annan sak. I samma linie som gudstjänsten stå ju också de kyrkliga förrättningarna, de på teologiskt språk s. k. *kasuella kulthandlingarna*, d. v. s. gudstjänstliga handlingar för särskilda fall, dop, vigsel och begravning. Vad särskilt den sistnämnda beträffar, råder verkligen en ganska utbredd förvirring, för att ej säga förvildning, i begreppen. Icke blott att där sjunges någon för ett sådant tillfälle lämpad solosång av kristligt eller mot det religiösa syftande innehåll (t. ex. »Hvis du har varme tanker, spar ei paa gode Ord»), nej man anordnar en underhållningsstund också där till den avlidnes åminnelse av — med förlov — betydligt blandat innehåll. Där förekomma både romans-solosånger och stråksnummer, för att ej tala om studentsånger i manskör, inte bara »Integer vitæ» och Normans stämningfulla »Eolstoner» utan mycket, mycket annat, vars sammanhang med den heliga akten nog behöfve bli föremål för en djupsinnig filosofisk utredning, om det möjligen skulle kunna upptäckas. Jag har fått mig uppgivet att bland prestationerna vid ett ifrågavarande tillfälle skulle förekommit »Hur skönt det är i skogen få — i morgonsolens glans marschera», alltså »de muntra musikanternas» sång; det lär verkligen varit vid begravning och inte vid bröllop i kyrkan, som det skulle förekommit.

Oavsett den mer eller mindre passande eller opassande sammanställningen av vad som användes vid

ifrågavarande tillfällen, så bör ju ihågkommas, att såväl dop som begravning och vigsel äro gudstjänstliga handlingar, vilka givetvis, också de, böra vara reglerade av en bestämd liturgisk ordning. Inom ramen av denna ordning bör alltså icke förekomma något annat än det som tillhör ritualen. Och såsom vid högmässogudstjänsten en körsång kan infogas före predikstolspsalmen, så kan också mycket väl en begravningshymn få rum på lämplig plats inom ritualen för begravning, t. ex. strax efter jordfästningsakten, före den följande psalmen, vare sig avslutning sker med altartjänst eller icke. En körsång före eller efter det hela, naturligtvis en sådan i den för gudstjänsten värdiga stilen i fråga om såväl ord som toner, strider ju icke heller mot anden i den ifrågavarande kulthandlingen.

Vad man nu vill ha före eller efteråt, kan ju anses ligga utanför ritualen. Men det ligger i alla fall icke utanför kyrkan. Och i kyrkan äro de vid akten närvarande församlade till en gudstjänstlig handling. Den bör väl då icke sammanblandas med något annat, ett stycke konsert eller dylikt, allra minst av helt och hållet profan beskaffenhet.

Det är ju vanligt, att vid begravningar någon vän till den avlidne erbjuder sig själv sjunga ett solonummer. Och det kan vara svårt att avböja en sådan vänlighet. Jag vill härvid icke vara för rigoristisk. En värdig andlig eller religiöst syftande solosång må ju då förekomma före eller efter den gudstjänstliga akten. Men till idealet hör knappast solosången i det ifrågavarande sammanhanget, lika litet som under, strax före eller strax efter gudstjänsten. Det gäller ju emellertid att iakttaga en viss försiktighet och grannligheten, även när man arbe-

tar för att få fram idealet, så att icke, som sagt, »det bästa blir det godas fiende», såsom ordstävets lyder.

Det gäller emellertid också att söka få in i medvetandet, vad som bör vara och icke vara, och få bort till att börja med de grövsta missbruket. Det behöves nog också en till gudstjänstligt bruk antagen samling hymner och sånger för begravning; man har ju några i Hymnariet, men det kunde behövas flera av detta slag. Det skulle inte heller skada att få en samling värdiga orgelstycken till ingång och utgång vid begravningar, åtminstone till omväxling med de vedertagna sorgmarscherna. »Aases död» kunde då också få vika för mera rent kristliga toner av sorg och evighetshopp; man bör ju kunna finna något annat än trollens sorgmusik vid en kristen begravning (härmed förnekas ingalunda, att »Aases död» är både vacker och stämningsfull i sitt slag). Så vitt jag vet, har också koralbokskommittén en gång fått uppdraget att utarbeta samlingarna i fråga. Hur saken står för närvarande, vet jag emellertid icke.

Vad som här sagts om begravningar torde, »mutatis mutandis» (med vederbörliga ändringar) kunna tillämpas med avseende på vigslar. Ulvåsa-marschen är nog bra, men inte är stilen alldeles lämpad för kyrkvigsel, annat att förtiga.

Beträffande den s. k. utgångsmarschen torde även gudstjänsten i *allmänhet* böra komma i åtanke. Men det torde vara nog talat förr om den saken. Det finnes ju *flera* häften rörande ifrågavarande avslutning av gudstjänsten än »Organistens marschalbum», och åtskilliga av icke ringa värde, för att ej tala om t. ex. Bachs fugor; men det skulle ju icke skada, om man också där finge ett häfte med rent »guds-

tjänstliga» riktlinier. Angående det s. k. utgångsstycket vid gudstjänsten bör kanske i förbigående upptagas den frågan: Hör detta egentligen med till själva gudstjänsten eller ligger det utanför densamma såsom något extra? Frågan är av intresse särskilt därför att, om utgångsstycket hör med till gudstjänsten, så är man i sin fulla rätt, om man läser upp kungörelserna *efter* utgångsstycket, d. v. s. i allmänhet för tom kyrka med den »förkortning» som därav följer. Mångenstädes torde detta också med stor fördel i sak praktiseras. Tyvärr står emellertid i handboken: Efter välsignelsen sjunges en kort psalm eller psalmvers, *varmed gudstjänsten avslutas*. Om något utgångsstycke nämnes intet. Man torde sålunda, juridiskt sett, inte ha rätt till det nämnda förfarandet i fråga om kungörelseläsandet; utgångsstycket anses enligt handboken tydligen ej höra med till gudstjänsten. Och kungörelse skall ju läsas från predikstolen direkt efter gudstjänstens slut, såvida man ej kan inlägga i ordalagen: »dock först efter det gudstjänsten avslutats», att det skulle kunna ske *när som helst efteråt*, sedan gudstjänsten avslutats!

En annan sak är, att det borde bli en allmän resning mot sådana för icke blott vår svenska kyrka, utan för allt kristligt medvetande kränkande lagar som den om kungörelseläsandet i kyrkorna; och om man ej längre bland allmänheten och i riksdagen hör på det örat, hör på när det talas om det kristliga medvetandet, så borde ju likväl det till löjlighet föräldrade, otidsenliga i kungörelseläsandet vara skäl nog för vederbörande att få detsamma avskaffat.

Alltnog: utgångsstycket hör enligt handboken verkligen icke till gudstjänsten; men det finnes intet hinder, varför ett värdigt sådant skulle

kunna räknas in i gudstjänsten; det strider icke mot gudstjänstens idé.

Det har här ovan nämnts ett och annat om solosång såsom ej sammanhörande med gudstjänsten. Det förvånar kanske en och annan, att sådan sång skulle utan vidare vara därifrån avvisad. Men enligt evangelisk-luthersk, för att ej säga urkristen tankegång är det icke den enskilde, som skall med någon sin konstfärdighet göra sig gällande i gudstjänsten, inte ens till uppbyggelse, än mindre till någon slags bravur. Det är församlingen, som där handlar och talar med Herren. Och en enskild solist kan ej lämpligen representera församlingen; kören kan det däremot inom vissa gränser och i visst sammanhang. Än mindre kan en enskild solist representera Herren inför församlingen. Prästen har i detta fall en särställning, icke såsom någon slags medlare — sådant är enligt evangelisk tankegång helt och hållet uteslutet — men såsom Guds och församlingens därtill genom sitt ämbete särskilt utsedde tjänare; han har just, utom uppgiften att frambära och tolka Jesu Kristi evangelium, också den att i ord och toner representera dels Herren inför församlingen, dels församlingen inför Herren. Men prästens sång är ju icke någon solosång i vanlig mening; allra minst någon slags bravursång; tar prästen sin sak så att det blir detta, då förfuskar han alldeles sin uppgift och sviker sin kallelse. Nog är det bra, om konst och sångteknik ligger bakom även där, och framför allt bör ju det hela frambäras sjäfullt eller rättare anderikt; men det skall ske enkelt och konstlöst i den särskilda för just den ifrågakvarande uppgiften ägnade art av sång, som av ålder därtill använts: den liturgiska sången, den som man också

efter en av de främste ordnarne av denna sång plägar kalla: den gregorianska accentus- och någon gång även för prästen vid längre partier concentus-sången. Denna sång är genom själva sin egendomliga art ägnad att förekomma frestelsen till bravur och till allt för mycken subjektivistisk känsloutgjutelse; känslig skall den ju ej därför uraktlåta att vara. Må vara, att en värdigt fram-buren värdig solosång på en högtidsdag (före predikstolsversen t.ex.) kan på mången göra ungefär samma intryck som en körens hymn, och att mången anser det här anförda såsom teologiska subtiliteter, för att ej säga spetsfundigheter; principen står nog fast i alla fall, och idealet bör ej släppas, även där man ej bör gå bröstganges tillväga gent emot rådande, i de hithörande frågorna ej närmare orienterad uppfattning.

Beträffande musik och gudstjänst torde alltså såsom sammanfattning av det anförda helt enkelt kunna sägas, att gudstjänsten vid de bådas sammanbindande med varandra alltid måste vara det överordnade, både i begreppet och i verkligheten, det som bär det hela, musiken alltid det underordnade, det tjänande, buret av gudstjänstens tankegång. Men det bör också sägas, att en gudstjänst endast med sång och musik såsom i densamma ingående moment kan bli vad en gudstjänst bör vara. Därför bör ju också frågan om *musiken i gudstjänsten vara värd sitt särskilda kapitel i den teologiska forskningens bok liksom åt densamma bör ägnas en särskild omsorg för utgestaltandet av den kristna kyrkans liv.*

D. Rudin.